

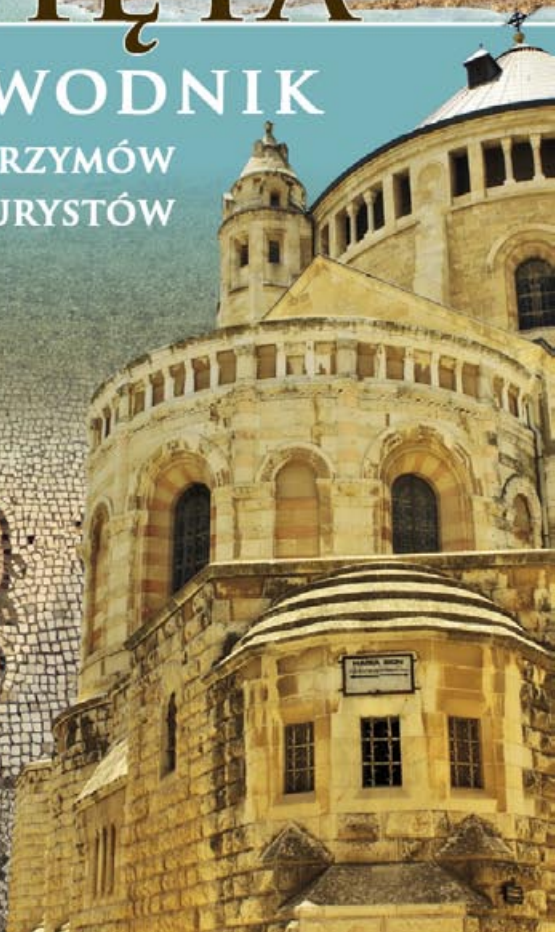

ŚWIĘTA ZIEMIA

PRZEWODNIK
DLA PIELGRZYMÓW
I TURYSTÓW

Bezdroża

Autor przewodnika: Krzysztof Bzowski

Redaktor prowadzący: Maciej Żemojtel

Redakcja i korekta: Barbara Sikora

Opracowanie kartograficzne: DAKA – Studio Graficzne

Źródło pochodzenia danych kartograficznych:

© OpenStreetMap contributors

www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Skład: Katarzyna Leja

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?bezies>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie I

ISBN: 978-83-246-6294-4

Copyright © Helion, 2013

- Kup książkę
- Poleć książkę
- Oceń książkę
- Księgarnia internetowa
- Lubię to!
Nasza społeczność

ZIEMIA ŚWIĘTA

Kolebka chrześcijaństwa, kraina biblijnych patriarchów i proroków, miejsce, gdzie żył i nauczał Jezus Chrystus, Ziemia Obiecana Żydów oraz kraina silnie związana z islamem. To zarazem region rozdzielany gwałtownymi konfliktami religijnymi i etnicznymi, jak i cel pielgrzymek oraz wycieczek niezliczonej rzeszy pielgrzymów i turystów. Chrześcijanie pielgrzymowali do Ziemi Świętej niemal od samych początków chrześcijaństwa, nie zważając na trudności i niebezpieczeństwa dalekiej drogi. Dzisiaj, kiedy dotarcie do Izraela jest bez porównania łatwiejsze, podróż do Ziemi Świętej wciąż pozostaje niezwykłym przeżyciem.

Zgodnie z zapisem w czterech Ewangeliach oraz tradycją chrześcijańską pielgrzymi odwiedzają sanktuaria i świątynie położone przede wszystkim na terytorium Izraela oraz Autonomii Palestyńskiej. Kilka często odwiedzanych miejsc pielgrzymkowych znajduje się także w Jordanii. Podróż przez te bliskowschodnie kraje umożliwia poznanie miejsc związanych z działalnością Jezusa, ale także tych, które są opisane na kartach Starego Testamentu. Warto pamiętać, że ziemie te to nie tylko kolebka trzech wielkich religii monoteistycznych, ale także miejsce, w którym zrodziła się potężna cywilizacja.

Niewielki Izrael to kraj kontrastów, prawdziwy tygiel kultur, religii i narodów. To także miejsce trudnego i trwającego od ponad pół wieku konfliktu między Izraelczykami a Palestyńczykami. Najważniejszym punktem wycieczki do Izraela jest **Jerozolima**, legendarne miasto trzech religii, z orientalnym i na wskroś niezwykłym Starym Miastem. Prócz Jerozolimy warto odwiedzić **Betlejem** i **Nazaret**, dwa miasta nierozdzielnie związane z osobą Jezusa Chrystusa. Zabytkami z czasów wypraw krzyżowych szczytują się przede wszystkim **Akka**. Nie można pominąć starożytnych ruin i wykopalisk archeologicznych – mnogość zabytków z czasów starożytnych przyprawia o zawrót głowy. Zupełnie innego rodzaju doznań można szukać w **Tel Awiwie**, na wskroś nowoczesnej metropolii, przypominającej miasta Europy Zachodniej, z bujnym życiem nocnym i bogactwem wydarzeń kulturalnych.

Na drugim, wschodnim brzegu Jordanu leży **Królestwo Jordanii**, częsty cel zarówno pielgrzymów, jak i turystów. W Jordanii chrześcijańscy pątnicy udają się przede wszystkim do **Betanii za Jordanem**, w której działał św. Jan Chrzciciel i gdzie chrzest przyjął Jezus. Niemal każda pielgrzymka wyrusza też na szczyt **góry Nebo**, skąd Mojżesz mógł spojrzeć ku Ziemi Obiecanej, do której nie dane mu było dotrzeć. Odwiedzając Jordanię, warto zwiedzić także **Madabę**, słynącą dzięki mozaikowej mapie Ziemi Świętej z czasów średniowiecza, a także ruiny starożytnych miast, **Gerazy**, **Gadary**, **Filadelfii**, wreszcie tajemniczej, skrytej w skalnych labiryntach **Petry**.

Kup książkę

Poleć książkę

POŁOŻENIE

Izrael to kraj bliskowschodni, leżący na wąskim skrawku lądu między wybrzeżem Morza Śródziemnego a Rowem Jordanu i Morzem Martwym. Jest to teren o ogromnym znaczeniu strategicznym, ponieważ zajmuje lądowy przesmyk łączący Azję i Afrykę, blokując dostęp do półwyspu Synaj, który należy do Egiptu. Prócz Egiptu Izrael graniczy z Jordanią, Syrią i Libanem, a także z terytoriami palestyńskimi, które od 1967 r. znajdują się pod okupacją izraelską (oprócz Strefy Gazy, skąd wojska i osadnicy izraelscy zostali ewakuowani w 2005).

Izrael jest niewielkim krajem. Przy powierzchni 22 072 km² (wraz z okupowanymi i formalnie włączonymi w granice kraju wzgórzami Golan) rozciąga się z północy na południe na około 400 km, ale ze wschodu na zachód maksymalnie na 70 km.

Jordania, czyli Haszymidzkie Królestwo Jordanijskie, graniczy od zachodu z Izraelem oraz terytoriami palestyńskimi. Granica przebiega wzdłuż rzeki Jarmuk (oddzielającej Jordanię od wzgórz Golan oraz Syrii), następnie Jordanem do Morza Martwego i dalej na południe środkiem pustyni Arava (arab. Wadi Araba) aż do zatoki Akaba, tj. Morza Czerwonego. Od północy Jordania graniczy z Syrią. Granica przebiega rzeką Jarmuk, a następnie omija od południa wulkaniczną wyżynę Jabel

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA ZWIĄZANE Z TRZEMA RELIGIAMI MONOTEISTYCZNYMI

Bazylika Grobu Pańskiego (lub: Grobu Świętego) w Jerozolimie – święte miejsce wszystkich chrześcijan, sanktuarium zmartwychwstania Jezusa, w którym znajduje się skała Golgoty oraz Grób Boży.

Ściana Płaczu w Jerozolimie – jedyna pozostałość po Świątyni Jerozolimskiej, najświętsze miejsce wszystkich żydów. Przybywają pod nią nie tylko ortodoksyjni wyznawcy judaizmu, ale także niewierzący.

Kopuła na Skale w Jerozolimie – obok meczetów Mekki i Medyny to najświętsze miejsce wyznawców islamu, skąd według ich legend do nieba wznosił się prorok Mahomet. Meczet dominuje w panoramie miasta.

Bazylika Bożego Narodzenia w Betlejem – prastara, pamiętająca czasy Cesarstwa Bizantyńskiego bazylika chrześcijańska, wzniesiona ponad skalną grota, w której miał się urodzić Jezus.

Bazylika Zwiastowania Pańskiego w Nazarecie – nowoczesna, dwupoziomowa świątynia, w której znajdują się fragmenty domu Matki Boskiej.

Góra Tabor – miejsce pielgrzymek chrześcijan, którzy wierzą, że w tym miejscu miało miejsce Przemienienie Jezusa. Jest to zarazem jedno z najwyższych wzniesień środkowej części Galilei i fantastyczny punkt widokowy.

Kafarnaum i Góra Błogosławieństw nad Jeziorem Galilejskim – miejsca związane z działalnością Jezusa, który w Kafarnaum znalazł swoich pierwszych uczniów, m.in. św. Piotra.

Betania za Jordanem – miejsce, w którym Jezus przyjął chrzest z rąk św. Jana Chrzciciela.

Góra Nebo – na szczycie góry znajduje się wczesnochrześcijańskie sanktuarium. Ze szczytu tego wzniesienia Mojżesz miał spoglądać przed śmiercią ku Ziemi Obiecanej.

Góra Mojżesza – szczyt na półwyspie Synaj, na którym Mojżesz otrzymał od Boga tablice z dziesięciorgiem przykazań.

ad-Duruz, leżącą na terenie Syrii, i prostą linią przecina Pustynię Syryjską. Od wschodu i południa przez pustynię Jordania graniczy z Irakiem oraz Arabią Saudyjską. Powierzchnia kraju jest znacznie większa niż Izraela i wynosi 88 884 km², lecz większa jego część to jałowa i niemal bezludna pustynia.

UKSZTAŁTOWANIE POWIERZCHNI

Izrael dzieli się na kilka wyraźnie różniących się krain geograficznych, rozciągających się południkowo równoległe do wybrzeża Morza Śródziemnego. Brzegi morza i wąski pas lądu zajmuje nadbrzeżna równina, która stopniowo rozszerza się ku południowi, czyli ku granicy z Egiptem i Strefą Gazy. Od północy nadmorską równinę rozdziela, wyrastający przeszło 500 m ponad morskie wody, poprzeczny do wybrzeża, zalesiony grzbiet góry Karmel. Za jej pasmem rozciąga się, wzdłuż brzegów morza, teren równinny sięgający niemal do samej granicy z Libanem, do miejsca, w którym do brzegów Morza Śródziemnego opadają potężne kredowe klify Rosh HaNikra.

Dalej w głębi lądu rozciąga się pas wyżyn i wzgórz. Od strony północnej, przy granicy z Libanem, osiągają one najwyższą wysokość w szczycie góry Meron (1208 m n.p.m.), stanowiącym najwyższy szczyt Izraela w granicach uznawanych przez społeczność międzynarodową (tj. bez wzgórz Golan). Góry te są południowym przedłużeniem pasma gór Liban. Tu położone są największe w Izraelu lasy. Dalej na południe teren zdecydowanie się obniża – tu rozciąga się centralna część Galilei. Pomiędzy szerokimi, żyznymi kotlinami wznoszą się pasma wzgórz niewiele

Pustynia Negew zajmująca ponad połowę powierzchni Izraela

przekraczające 500 m n.p.m. Wielkie znaczenie strategiczne już od starożytności miała Dolina Jizreel, rozciągająca się między górą Karmel a wzgórzami Golan i wraz z obniżeniem Bet She'an (Bet Sze'an) stanowiąca bramę do Rowu Jordanu i ziem położonych na wschodzie w głębi lądu.

Środkowa część pasma wyżyn to okupowane przez Izrael terytoria palestyńskie, rozdzielone Jerozolimą. Północna część terytoriów palestyńskich to Samaria, zaś południowa to Judea. Zachodnie stoki wyżyn stopniowo i łagodnie opadają ku nizinie nadmorskiej. Porastają ją lasy piniiowe. Tereny te często wykorzystywane są pod uprawę. Środkowa, najwyższa (800-900 m n.p.m.) część jest gęsto zaludniona i w dużym stopniu zurbanizowana. Wschodnia część wyżyn za najwyższym pasmem jest dużo bardziej sucha – na południe od szosy z Jerozolimy do Jerycha rozciąga się tu Pustynia Judzka. Jeszcze dalej na południe, już poza granicami Terytoriów Okupowanych, pasmo wyżyn rozszerza się w rozległe, jałowe tereny pustyni Negew.

Wyżyny ograniczone są od wschodu stromym progiem, opadającym do Rowu Jordanu i Morza Martwego. Ta szeroka dolina stanowi przedłużenie wielkiego rowu tektonicznego, w którym leży również Morze Czerwone, a który dalej na południe ciągnie się przez Etiopię i całą Afrykę Wschodnią jako Wielki Rów Wschodnioafrykański. Przez północną część tego obniżenia płynie najdłuższa w Izraelu rzeka Jordan (251 km), której źródła znajdują się na terenie Libanu w górach Antylibanu. Jordan spływa najpierw ku wodom Jeziora Galilejskiego, które jest największym słodководnym akwenem w Izraelu, a następnie przez coraz dziksze i bardziej suche tereny aż do Morza Martwego. To bezodpływowe, ekstremalnie zasolone jezioro leży w najgłębszej depresji na świecie (418 m p.p.m.). Przedłużeniem Rowu na południe jest dolina Arava, którą zajmuje sucha

Dolina Jordanu w okolicy Bet Sze'an

Kup książkę

Poleć książkę

Dolina Wadi Rum

i jałowa pustynia Arava, rozciągająca się aż do zatoki Akaba, stanowiącej część Morza Czerwonego. Rów Jordanu, Morza Martwego i Arawy stanowi granicę z Syrią i Jordanią – faktycznie jednak do Izraela należy także (jako terytorium okupowane) niewielki region położony na wschód od Jordanu, tj. wzgórze Golan. Stanowią one przedłużenie ku południowi pasma górskiego Antylibanu, którego najwyższy szczyt – góra Hermon (2800 m n.p.m.) leży na granicy Libanu i Syrii. Wzgórze Golan opadają ku dolinie Jordanu stromą krawędzią, pociętą licznymi głębokimi dolinami i wąwozami, zaś na rozciągającym się w głębi płaskowyżu wyrastają stożki kilku nieczynnych wulkanów. Od południa granicę wzgórz stanowi rzeka Jarmuk, którą przebiega także granica z Jordanią.

Jordania podobnie jak Izrael ma południkowy układ krain geograficznych. Od zachodu rozciąga się wąski pas równinnej doliny Jordanu. Jego północna część jest dość gęsto zaludniona i wykorzystywana rolniczo, głównie pod uprawy owoców cytrusowych. Jednak na południe od Wadi Zarqā teren staje się coraz bardziej pustynny i już wschodnie brzegi Morza Martwego stanowią dziką, jałową pustynię (podobnie jak ciągnąca się na południe od tego słonego akwenu Wadi Araba). Przebiegająca tędy szosa nr 65 ciągnie się przez niemal zupełnie bezludne tereny.

Na wschód od Rowu Jordanu i Morza Martwego wznosi się wysoka krawędź tego ogromnego rowu tektonicznego. W wielu miejscach pocięte głębokimi dolinami i kanionami wyżyny przypominają wysokie masywy górskie – w okolicy Morza Martwego wysokości względne między brzegiem a grzbietami sięgają nawet 1400 m. Krawędzie wyżyn tworzą wspaniałe krajobrazy z ciekawymi formacjami skalnymi, jak choćby w okolicy Petry, oraz okazałymi kanionami okresowych rzek, spływających do Jordanu i Morza Martwego. Najwspanialsze krajobrazy można zobaczyć w dolinie Wadi Mujib między Madabą a miastem

Kup książkę

Poleć książkę

JUDEA I MORZE MARTWE

Judea obejmuje tereny leżące na wyżynie na południe od Jerozolimy aż po pustynię Negew i rozciągające się między Pustynią Judzką, przylegającą do Morza Martwego, a równinami nad Morzem Śródziemnym. Historyczna Judea obfituje w miejsca związane z wydarzeniami biblijnymi. Obecnie podróżowanie po tych terenach jest mocno utrudnione, ponieważ większa część krainy leży w obrębie Autonomii Palestyńskiej, dawnego jordańskiego Zachodniego Brzegu, okupowanego przez Izrael od 1967 r. Od zakończenia drugiej intifady w 2004 r. na ziemiach Judei panuje względny spokój, stąd pokonanie punktów kontrolnych przeznaczonych dla turystów nie wiąże się z jakimiś uciążliwymi formalnościami (wystarczy paszport). Jednak organizowane co jakiś czas niespodziewane

MORZE MARTWE

Morze Martwe to w rzeczywistości bezodpływowe jezioro o powierzchni 1020 km², długości 75 km i szerokości 5–16 km, zasilane przez tylko jedną, stale płynącą rzekę Jordan. Akwen powstał w ogromnej rozpadlinie, będącej przedłużeniem całego systemu zapadlak, znanego jako Wielki Rów Afrykański. Rozpadlina Morza Martwego jest zarazem najgłębszą na świecie depresją. Dziś jej głębokość sięga 418 m p.p.m. (licząc do powierzchni lustra wody w morzu), lecz faktycznie jest jeszcze większa, maksymalna głębokość akwenu dochodzi bowiem do 400 m p.p.m. Przed tysiącami lat Morze Martwe było połączone z Morzem Czerwonym, stanowiąc przedłużenie zatoki Akaba ku północy aż po Jezioro Galilejskie. Jednak wraz z obniżeniem się poziomu wody w oceanach, połączenie zostało przerwane. Gwałtowne parowanie sprawia, że w powietrzu nad wodą znajduje się wiele mikroelementów. A w tak głębokiej depresji, w jakiej leży Morze Martwe, wyższa jest także zawartość tlenu w powietrzu (nawet o 10% więcej niż na poziomie morza!), stąd po bytu tu zalecany jest astmatykom i alergikom. W południowej części zbiornika, obecnie od wielu lat odciętej od głównego akwenu, wydobywa się asfalt oraz pozyskuje sól.

twą oraz powiększającej się stale populacji Izraela i Jordanii sprawiają, że z biegiem Jordanu dociera do Morza Martwego coraz mniej wody. Dlatego w obu krajach, w celu ocalenia akwenu, rozważa się m.in. budowę kanału dostarczającego wodę morską z Morza Czerwonego lub Śródziemnego.

A Morze Martwe warto ocalić ze względu na niezwykle skład jego wód. Żaden inny akwen na świecie nie ma tak wysokiego zasolenia, które sięga tu 28%! Tak wysoka zawartość soli sprawia, że w wodzie próżno szukać ryb, jedynie żywe organizmy, które są w stanie przetrwać w tej solnej zupie to specjalnie przystosowane bakterie. Ogromna zawartość soli (chlorku sodu, wapnia, potasu i magnezu) sprawia, że woda i szlam z dna morza ma właściwości lecznicze, zwłaszcza przy problemach skórnych. Parowanie sprawia, że w powietrzu nad wodą znajduje się wiele mikroelementów. A w tak głębokiej depresji, w jakiej leży Morze Martwe, wyższa jest także zawartość tlenu w powietrzu (nawet o 10% więcej niż na poziomie morza!), stąd po bytu tu zalecany jest astmatykom i alergikom. W południowej części zbiornika, obecnie od wielu lat odciętej od głównego akwenu, wydobywa się asfalt oraz pozyskuje sól.

Morze Martwe –
najbardziej zasolony
akwen świata

rewizje lub protesty palestyńskie powodują ogromne kolejki przy tych punktach, wydłużając w nieskończoność czas jazdy z miasta do miasta. Niektóre posterunki można z kolei pokonać tylko pieszo. Brakuje tu sprawnej i wygodnej komunikacji autobusowej, wyjątkiem są miejscowości nad Morzem Martwym.

Podróż nad Morze Martwe trzeba zaplanować z rozważą, zwłaszcza latem. Panują tu wówczas naprawdę ekstremalne upały, w dzień temperatura nierzadko zbliża się do 50°C. W takim skwarze wszelki większy wysiłek może być po prostu zabójczy! Zawsze trzeba mieć ze sobą zapas pitnej wody, nakrycie głowy, luźną, przewiewną odzież osłaniającą całe ciało oraz krem z mocnym filtrem przeciwsłonecznym (choć gęstość powietrza w depresji sprawia, że o opaleniznę trudniej tu niż nad prawdziwym morzem!). Z kolei zimą temperatura, w dzień często zbliżająca się do 30°C, w nocy może spadać nawet do 0°C! Warto też pamiętać, że kąpiel poza miejscami wyznaczonymi jest zabroniona i lepiej nie wchodzić do morza tam, gdzie nie mamy dostępu do słodkiej wody. Po kąpeli trzeba spłukać z siebie piekącą sól słodką wodą. Lecz przede wszystkim słodka woda jest niezbędna w razie zachlapania oczu, ponieważ nawet jedna kropla słonej wody, która wpadnie do oka, wywołuje trudny do zniesienia ból. Niezwykle groźne jest połknięcie, a zwłaszcza dostanie się do płuc słonej wody. Ponadto w wielu miejscach (oprócz wyznaczonych bezpiecznych kąpielisk) dno niespodziewanie się zapada lub, pod ciężarem człowieka, może nagle się obsunąć. Niebezpieczne bywają też zachodnie wiatry, które mogą znieść kąpiących się na środek akwenu.

Kup książkę

Poleć książkę

HEBRON

To duże miasto, zamieszkałe przez około 183 tysiące mieszkańców, jest jednym z najważniejszych ośrodków Autonomii Palestyńskiej i największym na południe od Jerozolimy, oddalonej o około 35 km na północ. W Hebronie mieści się ważny dla Palestyńczyków **◆ Uniwersytet Hebroński**, uczelnia założona w 1971 r.

Miasto ma od wieków ogromne znaczenie dla trzech wielkich religii monoteistycznych. Wyznawcy judaizmu, chrześcijaństwa oraz islamu wierzą, że właśnie tu pochowano szczątki Abrahama, jego żony Sary, syna Izaaka z żoną Rebeką oraz Jakuba. Ponadto muzułmanie uważają, że na terenie dzisiejszego Hebronu zamieszkał Adam z Ewą po wygnaniu z raju. Niestety, dziś miasto jest przede wszystkim areną zaognionego konfliktu palestyńsko-izraelskiego. Jak w soczewce skupiają się tu problemy związane z okupacją przez Izrael Zachodniego Brzegu.

HISTORIA

Hebron (arab. Al-Halil), wymieniany w Torze jako Kirjat Arba, założony został podobno już w 1730 r. p.n.e. Tu właśnie przybył Abraham i kupił grotę **Makpela** (hebr. Machpela, arab. Al-Haram al-Ibrahim), przeznaczając ją na grobowiec dla swojej rodziny. W Hebronie Dawid został wybrany królem żydowskim, a miasto było jego stolicą przez siedem lat, aż do zdobycia Jerozolimy. Miasto zostało jednak zdobyte i zniszczone przez legiony rzymskie. Odbudowali je dopiero Arabowie po zajęciu całej Palestyny w VII w. W latach 1100–87 Hebronem władali krzyżowcy.

it s. 234

◆ Uniwersytet Hebroński

tel: +972 (2) 222 0995

www.hebron.edu

info@hebron.edu

Panorama Hebronu

Kup książkę

Poleć książkę

◆ **Grota Patriarchów**
nd.–czw. 8.00–16.00,
z przerwami na modlitwy

Co najmniej od XII w. w Hebronie mieszkała niewielka społeczność żydowska, ale w 1929 r. w czasie zamieszek antyżydowskich w całej Palestynie doszło tu do tragicznego pogromu. Palestyńczycy zamordowali 67 Żydów, pozostałych mandatowe władze brytyjskie ewakuowały do Jerozolimy. Warto jednak pamiętać, że kilkuset Żydów ocalili ich palestyńscy sąsiedzi. Po 1947 r. i włączeniu Zachodniego Brzegu do Jordanii w mieście nie pozostał ani jeden Żyd. Dwadzieścia lat później, w czasie wojny sześciodniowej, Hebron zajęły wojska izraelskie. Wkrótce potem przybyli tu żydowscy osadnicy, zajmując nielegalnie domy na terenie Starego Miasta. W 1994 r. doszło do tragedii. Modlących się w meczecie przy Grocie Patriarchów muzułmanów zabił uzbrojony w pistolet maszynowy fanatyczny osadnik żydowski Baruch Goldstein. Zginęło 29 osób, a prawie 200 było rannych. Do dziś sprawca masakry uznawany jest przez ortodoksyjnych osadników za bohatera walczącego o biblijne ziemie Izraela. Obecnie w centrum miasta znajduje się kilka enklaw, w których żyją wyjątkowo fanatycznie nastawieni osadnicy, uznający Hebron za biblijny Kirjat Arba, część ziemi Izraela, na której Palestyńczycy są intruzami. Choć przebywają tu nielegalnie nawet z punktu widzenia prawa izraelskiego, ich domy ochraniają się przez żołnierzy, a wiele ulic w sąsiedztwie ich domostw jest zamkniętych dla Palestyńczyków, którym nakazano opuścić zamieszkałe przez nich wcześniej budynki. W ten sposób dawny gwarny targ na terenie Starego Miasta został zupełnie opuszczony i zamknięty. Niektóre ulice są otwarte dla Palestyńczyków, ale na wyższych piętrach domów mieszkają osadnicy żydowscy. Aby osłonić przechodniów przed zrzucanymi na ich głowy nieczystościami, nad ulicami muszą być rozpięte specjalne siatki...

Wejście do Groty
Patriarchów

ZWIEDZANIE

Zwiedzanie Hebronu jest trudne. Wiele ulic zagrodzonych jest betonowymi barierami i pozostają albo całkowicie zamknięte, albo wstęp na nie jest limitowany. To czy turysta zostanie wpuszczony zależy od pełniących straż żołnierzy. Wielu Palestyńczyków trudni się oprowadzaniem turystów po Starym Mieście, lecz warto wiedzieć, że nie wolno im wchodzić do enklaw, w których mieszkają osadnicy żydowscy oraz do przylegających do nich stref bezpieczeństwa. To oznacza, że nie mają dostępu do większej części Starego Miasta.

Zabudowania ◆ **Groty Patriarchów** (arab. Haram Al-Chalil) otoczone są murem z ogromnych bloków kamiennych.

Kup książkę

Poleć książkę

Mur liczy ponad dwa tysiące lat. Wzniesiony został z rozkazu Heroda Wielkiego w I w. p.n.e. Meczety i synagoga w obrębie murów pochodzą z czasów średniowiecza. **Główny meczet** to XII-wieczny kościół krzyżowców przebudowany po odbiciu miasta przez sułtana Saladyna. We wnętrzu znajdują się **nagrobki Abrahama, Sary** (pomiędzy nagrobki wstawiono małą synagogę) z IX w., a po przeciwnej stronie **Jakuba i Lei** z XIV stulecia. W nieco młodszym meczecie, przylegającym od wschodu do głównej świątyni, znajdują się XIV-wieczne grobowce **Izaaka i Rebeki**.

JERYCHO

Niewielkie miasto (ok. 20 tysięcy mieszkańców) w dolinie Jordanu uchodzi za **najstarsze na świecie**. Nigdy jednak nie było wielkim ośrodkiem miejskim. Panujące tu ekstremalne warunki klimatyczne sprawiają, że mieszkańcy miasta muszą być przyzwyczajeni do temperatur przekraczających niemal przez pół roku 40°C. Jest to jedno z najniższych położonych osiedli ludzkich na świecie, znajduje się bowiem 270 m p.p.m. Pielgrzymki chrześcijańskie odwiedzają miasto przede wszystkim, ze względu na pobliską **Górze Kuszenia** oraz miejsce nad Jordanem, w którym św. Jan Chrzciciel miał ochrzcić Jezusa. Znajduje się ono naprzeciwko Betanii leżącej po jordańskiej (tj. wschodniej) stronie rzeki, którą także uznaje się za miejsce chrztu (zob. s. 178).

HISTORIA

Jerycho (hebr. Jericho, arab. Arihā) było zamieszkane już przeszło 11 tysięcy lat p.n.e. Ludzie osiedlili się tutaj przez wzgląd na wydajne, całoroczne źródło na wzgórzu zwanym obecnie **Tell es-Sultan**. Wykopaliska

it s. 234

Ruiny pałacu Hiszama z pięknymi łaźniami z mozaikami, zdobieniami i kolumnami

Kup książkę

Poleć książkę

PAŁAC HISZAMA

Na północ od Jerycha znajdują się ruiny ogromnego kompleksu pałacowego, zwane, zdecydowanie na wyrost, Wersalem Bliskiego Wschodu. Niezwykła rezydencja powstała zapewne nie dla skąpego i surowego kalifa Hiszama ibn Abd al-Malika, lecz dla jego syna i następcy Jazida ibn al-Walida (panował tylko dwa lata w poł. VIII w.). Kalifowi na pewno nie brakowało środków na budowę wspaniałej siedziby – władał imperium rozciągającym się od Atlantyku i Pirenejów po Indie. Pałac nie został ukończony i po zamordowaniu kalifa uległ zniszczeniu. Przez stulecia służył mieszkańcom Jerycha jako... kamieniołom, skąd czerpano budulec na nowe domy w mieście.

archeologiczne odsłoniły wiele warstw osadniczych z różnych kultur. Już w IX w. p.n.e. powstała tu osada, otoczona kamiennym murem, uznawana za najstarsze miasto świata. Tysiąc lat później powstał mur o wysokości 3,5 m z jedną 10-metrową basztą, otaczający osadę o powierzchni przeszło czterech hektarów. Według Starego Testamentu gdy Izraelczycy wkraczali do Ziemi Obiecanej, musieli najpierw zdobyć otoczoną potężnymi murami twierdzę Jerycho. Gdy okrążali miasto w uroczystej procesji niosąc Arkę Przymierza i dmąc w potężne trąby, mury runęły. Badania archeologiczne wykazały, że rzeczywiście około XV w. p.n.e. mury zostały zburzone, a miasto zniszczone. Stało się to zapewne w wyniku jednego z wielu najazdów wojsk egipskich. Odbudowane, zostało jednak

opuszczone po najeździe babilońskim w 586 r. p.n.e. Nowe, duże miasto wznosił nieco dalej na południe od Tell es-Sultan Herod Wielki. Jerycho było kwitnącym ośrodkiem rolniczym i takim pozostało w okresie bizantyńskim oraz po podboju arabskim. W okolicy powstała wówczas zimowa rezydencja kalifów umajjadzkich, zwana Chirbat al-Mefdżar (**ruiny** na północ od współczesnego Jerycha, udostępnione obecnie do zwiedzania). Ale po okresie wypraw krzyżowych miasto zostało opuszczone, a rolnicze okolice na skutek zniszczenia systemów irygacyjnych

Góra Kuszenia, zwana też Górą Kwarantanny, czyli Czerdziestu Dni

zagaręła pustynia. Jerycho odrodziło się dopiero w okresie Mandatu Brytyjskiego nad Palestyną po I wojnie światowej. Po 1945 r. znalazło się w granicach Jordanii, ale zostało zajęte przez Izraelczyków w czasie wojny sześciodniowej w 1967 r. Jednak w 1994 r. było pierwszym miastem oddanym w wyniku porozumienia w Oslo władzom Autonomii Palestyńskiej. Co prawda na czas drugiej intifady zawieszono autonomię, lecz przywrócono ją w 2005 r.

Targ w Jerychu z lokalnymi specjalnościami

ZWIEDZANIE

Na północny zachód od centrum współczesnego Jerycha, na wzgórzu **Tell es-Sultan** znajduje się **stanowisko archeologiczne** (codz. 8.00–17.00, 10 NIS). Można tu zobaczyć prastare kamienne obwarowania, liczące ponad dziesięć tysięcy lat! Tuż obok znajduje się dolna stacja **kolejki linowej** jadącej (kursuje codz. w godz. 8.00–21.00, przejazd w obie strony 55 NIS) na **Górę Kuszenia**. Według tradycji biblijnej na tej właśnie górze szatan kuśił Jezusa po 40 dniach postu na pustyni. Na szczycie góry stała przed wiekami forteca władców Syrii, Seleucydów, zajęta następnie przez powstańców żydowskich i włączona do królestwa hasmonejskiego. Istniał tu średniowieczny klasztor, którego odbudowę podjęto w 1874 r., ale nigdy nie ukończono.

Wysoko, na skalnej półce w połowie wysokości urwiska, na Góry Kuszenia widać uczipione skał zabudowania ortodoksyjnego **klasztoru Quruntul**. Dwa monastypy, nad urwiskiem oraz na szczycie, powstały tu w XII w., lecz już dwa wieki później znalazły się w ruinie. Obecny klasztor został odbudowany w latach 1874–1904. Pośród jego zabudowań znajduje się wejście do pierwotnego kościoła w skalnej pieczarze.

OKOLICE JERYCHA

QASR AL-YAHUD

Na wschód od Jerycha, nad samym Jordanem, korytem którego przebiega granica z Jordanią, kilka kilometrów na południe od **mostu Allenby** (punkt kontrolny między okupowanym Zachodnim Brzegiem a Jordanią) znajduje się **miejsce chrztu Pana Jezusa**. Na trasie prawdziwego szlaku handlowego z Jerycha za Jordan św. Jan Chrzciel miał chrzczyć wędrowców. Zaadoptował on w ten sposób tradycję żydowskiej rytualnej kąpieli w mykwie (łaźnia), którą należy poprzedzić modlitwą, zamieniając ją w rytuał oczyszczenia niezbędny podczas oczekiwania na bliskie nadejście Mesjasza. Do św. Jana Chrzciela przybył także Jezus, który właśnie od chrztu w rzece Jordan rozpoczął swoją publiczną działalność. Choć część odłamów chrześcijaństwa lokuje to wydarzenie u wylotu Jordanu z Jeziora Galilejskiego (zob. s. 149), to większość, w tym przede wszystkim kościół katolicki, uznaje właśnie to miejsce koło Jerycha za autentyczne. Większość kościołów i kaplic znajduje się jednak po jordańskiej stronie rzeki (zob. s. 178). Po zachodniej stronie rzeki, kontrolowanej przez wojsko izraelskie, znajduje się odnowiony w 2011 r. **kościół** i kilka innych obiektów, otoczonych zamkniętą strefą wojskową. Dla wielu pielgrzymów może być zaskoczeniem widok rzeki Jordan, która w tym miejscu jest znacznie mniejsza niż w górnym biegu, latem ma szerokość zaledwie kilku metrów i gdyby nie graniczny płot, można byłoby łatwo przez nią przejść, brodząc w wodzie.

Qasr al-Yahud –
miejsce chrztu Jezusa

Kup książkę

Poleć książkę

ZAJAZD MIŁOSIERNEGO SAMARYTANINA

W połowie drogi z Jerozolimy do Jerycha znajdują się **ruiny kościoła** z czasów bizantyńskich, a także **zajazdu dla podróżnych**, wzniesionego przez krzyżowców. Od wieków pielgrzymi chrześcijańscy uznają, że tu przy prawdziwej drodze z Jerozolimy doszło do zdarzeń opisanych przez Jezusa w przypowieści o miłosiernym Samarytaninie. Choć była to wszak tylko przypowieść, faktem jest, że już w starożytności istniał tu zajazd dla podróżnych, zapewne wzniesiony w I w. przez Heroda Wielkiego jako jego niewielka rezydencja. Dziś można tu zwiedzać wykopaliska z ruinami wspomnianych budowli. Warte zobaczenia są zwłaszcza mozaiki z okresu bizantyńskiego.

KLASZTOR ŚW. JERZEGO KOZIBY

Na zachód od Jerycha strome urwiska wznoszących się nad Równem Jordanu rozciąga wąski kanion **Wadi Qelt**. Mniej więcej półtora kilometra od jego wylotu znajduje się **klasztor św. Jerzego Koziby**, niesamowicie położony pod skalnymi urwiskami (zazwyczaj otwarte codz. w godz. 8.00–12.00, 15.00–19.00). Dawne tradycje prawosławne wiążą to miejsce z kilkoma wydarzeniami biblijnymi. Miał tu zatrzymać się w czasie ucieczki na Synaj prorok Eliaz, zaś ojciec Maryi, św. Joachim, w tym miejscu miał zapłakać nad bezpłodnością żony, św. Anny. Wkrótce potem także w tym miejscu anioł miał oznajmić św. Joachimowi, iż Anna jest brzemienna. Monastyr powstał tu jako jeden z wielu klasztorów założonych w V w. na Pustyni Judzkiej. Patron klasztoru był jednym z jego

◆ **Zajazd dla podróżnych w drodze do Jerycha**
IV–X codz. 8.00–17.00,
XI–III 8.00–16.00
N 21 NIS, U 9 NIS

Widok z lotu
ptaka na klasztor
św. Jerzego Koziby

Kup książkę

Poleć książkę

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA
Helion SA

ZIEMIA ŚWIĘTA to miejsce szczególne dla dziejów naszej cywilizacji. Tu żył i nauczał Jezus Chrystus, tu Żydzi odnaleźli Ziemię Obiecaną, tu także mają swoje sanktuaria wyznawcy islamu. Kraina, będąca areną wydarzeń opisanych w Starym i Nowym Testamencie obejmuje współcześnie kraje i regiony niezwykle zróżnicowane pod względem geograficznym, kulturowym, cywilizacyjnym i religijnym – Izrael i Autonomię Palestyńską, a także przyległe obszary Jordanii, Egiptu, Syrii i Libanu. Ta część Bliskiego Wschodu, do dziś rozdzielana konfliktami religijnymi i etnicznymi, to teren często niespokojny, ale i niezwykle piękny. Pielgrzymują tu zatem nie tylko wyznawcy różnych konfesji, lecz także ciekawi świata turyści, przyciągani „pewnym” słońcem, czystymi plażami mórz Śródziemnego i Czerwonego, nimbem orientalnej egzotyki i wspaniałymi zabytkami wszystkich epok.

„**ZIEMIA ŚWIĘTA. PRZEWODNIK DLA PIELGRZYMÓW I TURYSTÓW**” pomoże Ci dotrzeć do najważniejszych miejsc w historii trzech wielkich religii monoteistycznych, odkryć zabytki starożytnych cywilizacji Bliskiego Wschodu, poznać kulturę i głęboką duchowość mieszkańców regionu, poczuć klimat bazarów Jerozolimy i Ammanu, spróbować smakołyków kuchni arabskiej i żydowskiej. Pomoże też odbyć prawdopodobnie najważniejszą dla wielu z nas podróż w życiu – podróż do korzeni chrześcijaństwa.

Bezdroża
Przewodniki Ludzi Ciekawych

Nr katalogowy: 11556

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
0 601 339900

Sprawdź najnowsze promocje:

- <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane:
- <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów informator podróżniczy:
- <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-246-6294-4

9 788324 662944 >

Cena 29,90 zł